

Literatuur: tijdschriften

Accati Levi, Luisa. *Entre mari et enfants: aspects sociaux d'un conflit affectif.* – *Annales* 37 nr. 2 (1982) p. 199–221.

Een groep onderzoeksters, studentes etnologie uit Triëst, stelt de huwelijksbeleving van een groep oudere plattelandsvrouwen uit Friuli (Italië) tegenover die van henzelf. Uit levensverhalen uit Friuli blijkt, dat het huwelijk op het platteland, dat daar door de vrouwen als onderdeel van de sociale verplichtingen gezien werd, deel uitmaakte van een groter familieverband, waarbinnen de vrouwen een duidelijke economische en sociale plaats hadden. Het werk van man of vrouw werd gelijk gewaardeerd. In burgerkringen is het huwelijk gebaseerd op vrije keuze; het laat geen groter familieverband toe dan het eigen huishouden en het wordt sterk geïndividualiseerd beleefd. Hoewel het huwelijk er positiever gewaardeerd wordt en de vrouwen toegang hebben tot het sociaal-culturele niveau van de mannen, hebben de dilemma's werken of niet-werken en aanvaarden of weigeren van de moederrol tot een onoplosbaar conflict geleid: als de vrouw voor de moederrol kiest, kiest ze tegelijk voor het huishouden, maar omdat huishoudelijke taken niet als werk beschouwd worden, is ze inactief.

Albrecht, Richard. *Was ist der Unterschied zwischen Türken und Juden? (Anti-)Türkenwitze in der Bundesrepublik Deutschland 1982: Versuch über ein gesellschaftliches Dunkelfeld.* – *Zs. f. Volksk.* 78 nr. 2 (1982) p. 220–229.

In de Bondsrepubliek zijn de laatste jaren duidelijk racistische Turkenmoppen in omloop, die vaak toespeling maken op Jodenvervolgingen in de Nazitijd. Deze moppen zijn van een heel ander kaliber dan de 'minderheidsmoppen' over b.v. de Oostfriezen in Duitsland (en de Belgen in Nederland). Ze worden alleen mondeling overgeleverd, zelfs in zeer rechtse kranten en tijdschriften zijn ze niet te vinden. Ook daar heerst nog steeds een taboe op openlijk racisme.

De huidige crisis in de kapitalistische maatschappij is volgens Albrecht er de oorzaak van dat het rechtsextremistische denken toeneemt, vooral natuurlijk onder die groepen die direct door deze crisis bedreigd worden. De Turkenmoppen laten, duidelijker dan b.v. enquêtes, de omvang van dat rechtsextremistische denken zien. Ze zijn een indicator voor een laag onder de 'officiële' maatschappij, die door de Noorse socioloog Vilhelm Aubert de 'verborgen' maatschappij genoemd wordt.

Birk, Gerhard. *Der Tag von Sedan. Intentionen, Resonanz und Widerstand (1871–1893)* – *Jb. f. Volksk. und Kulturgesch.* 25 (1982) p. 95–110.

Birk beschrijft de pogingen van Friedrich von Bodelschwingh om de Franse capitulatie op 2 september 1870 te gebruiken als aanleiding voor de jaarlijkse viering van een nationale feestdag. Deze 'Sedandag' diende ter versterking van de nationale gevoelens en werd door overheid en protestante kerk gesteund. Katholieken waren er niet voor en sociaaldemocraten

ten hebben zich er op verschillende manieren tegen verzet, o.a. door protestbijeenkomsten en het organiseren van anti-feesten.

Brückner, Wolfgang. *Farbe als Zeichen. Kulturtraditionen im Alltag.* – Zs. f. Volksk. 78 nr. 1 (1982) p. 14–27.

In dit essay benadrukt de auteur dat kleuren geen eenduidige, oorspronkelijke betekenis hebben. Er is weliswaar soms een zekere continuïteit in hun betekenis vast te stellen, maar evenzeer ziet men daarin historische, regionale en sociale verschillen. De auteur laat dit zien aan de hand van enkele voorbeelden van het gebruik van kleuren in de kleding in Europa vanaf de middeleeuwen tot heden.

Cox, H.L. *Die Niederlande und der Niederrhein. Nachbarn oder Fremde?* – Rheinisch-westf. Zs. f. Volksk. 26/27 nrs. 1–4 (1982) p. 9–30.

Cox signaleert hoe in de loop der laatste eeuwen de staatkundige grens tussen Nederland en Duitsland een wig gedreven heeft in de culturele identiteit van het grensgebied en hoe door de uitbreiding van de invloedssfeer van de continentale Duitse cultuur en die van de Nederlandse zeeprovincies die identiteit niet alleen verloren dreigt te gaan maar zelfs, mede door de wederzijdse onwil van Nederland en Duitsland om zich fundamenteel in elkaar en elkaars geschiedenis te verdiepen, de bewoners van de grensstreken tegenover elkaar komen te staan. Behalve op eigen onderzoek baseert hij zich op oudere studies, dialectkaarten en een vuurkaart.

Daem, M. *Votiefschilderijen en mirakelboek St. Annaverering te Bottelare.* – Oostvlaamse Zanten 57 nr. 2–4 (1982) p. 63–168.

In dit historisch overzicht van de St. Annaverering te Bottelare (O.-Vlaanderen) wordt vooral veel aandacht besteed aan de vijftien bewaard gebleven votieve kinderportretten (tot stand gekomen tussen 1709 en 1896) en een mirakelboek (daterend uit 1858). Het mirakelboek bevat o.a. een opsomming van alle tot dan toe aan de bijzondere tussenkomst van de heilige Anna toe te schrijven wonderbaarlijke genezingen, gunsten en weldaden. Op grond van de in dat boek bovendien aanwezige letterlijke weergaven van authentieke rapporten, brieven en attesten reconstrueert Daems de dertien vermelde gevallen van bezetenheid en duiveluitbanning.

Daxelmüller, Christoph. *Exemplum und Fallbericht. Zur Gewichtung von Erzählstruktur und Kontext religiöser Beispielgeschichten und wissenschaftlicher Diskursmaterien.* – Jb. f. Volksk. 5 (1982) p. 149–159.

Daxelmüller betoogt dat het exemplum te veel beschouwd is als religieus/moralistisch genre, los van de kontekst. Hierdoor is tot nu toe weinig inzicht in structuur en vorm van het exemplum verkregen. Die hangen af van het publiek en het doel waarvoor het exemplum gebruikt worden.

Dekker, R., en Lotte van de Pol. *Wat hoort men niet al vreemde dingen...* – Spiegel Historiae 17 nr. 10 (1982) p. 486–493.

Het thema van de vrouw die in mannekleren dienst neemt als matroos of soldaat komt in het nederlandstalige liedrepertoire veelvuldig voor. De auteurs (van 'Daar was laatst een

meisje loos') bespreken de verschillen in de verwerking van het thema tussen enerzijds de zeventiende- en achttiende-, anderzijds de negentiende-eeuwse versies.

Dornheim, Jutta, en Wolfgang Alber. *Ärztliche Fallberichte des 18. Jahrhunderts als volkskundliche Quelle.* – Zs. f. Volksk. 78 nr. 1 (1982) p. 28–43.

Beschrijvingen van ziektegevallen, opgemaakt door doktoren in de achttiende eeuw, zijn bij de bestudering van de volksgeneeskunde tot nu toe niet als bron gebruikt. Men meende dat zij alleen de officiële geneeskunde zouden weerspiegelen. Aan de hand van een voorbeeld, de beschrijving van de ziekte in 1784 van een boerenvrouw in een dorpje in Württemberg, laten de auteurs zien dat zij wel degelijk voor de volkskunde interessante gegevens bevatten. Men krijgt niet alleen een indruk van de houding van de arts tegenover de kwakzalver, de vroedvrouw en de bij het ziekbed aanwezige geestelijke, maar ook van de houding van de patient tegenover deze figuren en de arts zelf. Een bijkomend voordeel is dat deze bron, door de vele bezoeken van de artsen, een beeld geeft van de opvattingen over geneeskunde in bijna alle sociale lagen. De auteurs hopen dat door het gebruik van een bron als deze de aandacht in het onderzoek van de volksgeneeskunde zal verschuiven van het verzamelen van tijdeloos geachte, onder het volk levende medische kennis naar het onderzoek van de verhouding tussen officiële en niet-officiële geneeskunde.

Dubost, Françoise. *L'usage social du passé. Les maisons anciennes dans un village beaujolais.* – Ethnologie Française 12 nr. 1 (1982) p. 45–60; 17 ill.

De auteur stelt vast dat, evenals er in de negentiende eeuw verschillen bestonden, in een dorp niet ver van Lyon, tussen de huizen van de burgerij en de grote boeren en die van de kleine boeren en de arbeiders, er ook nu nog een dergelijk tegenstelling bestaat, ondanks de veranderingen in het bewonersbestand, zoals o.a. de afname van het aantal boeren. Veel oude huizen worden nog steeds bewoond, voor een deel als tweede woning. Daarbij trachten arbeiders en elders werkende employees deze huizen zoveel mogelijk een modern aanzien te geven (o.a. door de natuurstenen aan de buitenwand achter een laag beton te verbergen), terwijl bewoners behorend tot het hoger personeel of de vrije beroepen zich inspannen hun huis in oude staat te herstellen. De auteur wijst er op dat bij deze restauraties echter in de oorspronkelijke vorm van het huis nogal eens aanzienlijke wijzigingen worden aangebracht, terwijl deze bij de minder ver gaande kleine verfraaiingen doorgaans behouden blijft.

Festschrift für Lutz Röhrich zum 60. Geburtstag. – Jahrbuch für Volksliedforschung 27/28 (1982/83). 392 p., foto's, afb., graf., muz.

Zo veelzijdig als Röhrich zich in zijn volkskundige carrière heeft getoond, zo bont is dit Festschrift met 26 bijdragen van zijn collega's, vrienden, studenten en medewerkers. De rode draad die de artikelen met elkaar verbindt is Röhrich zelf, een andere valt nauwelijks te bespeuren, hetgeen aan Festschriften inhaerent schijnt te zijn. Na lezing van de in kwaliteit en thematiek nogal uiteenlopende bijdragen rijst de vraag waarom deze lukraak achter elkaar gezet zijn: een thematische, chronologische of ten minste alfabetische ordening zou het geheel wat overzichtelijker maken. Anderzijds krijgt de lezer juist door die willekeur met deze dubbele jaargang een Fundgrube vol verrassingen in handen en tegelijkertijd een overzicht van de stand en het peil van het volks- en volksliedkundig onderzoek. Gemakshalve houd ik in deze aankondiging de volgorde van het Festschrift aan.

Van de door Margaret Mead in 1937 ingevoerde begrippen 'shame-culture' en 'guilt-cul-

ture' is dat van de shame-culture, waarin uiterlijkheden een veel belangrijker rol spelen dan abstracta, het meest van toepassing op de Westeuropese middeleeuwse samenleving. Vanuit deze optiek analyseert *Donald Ward* o.m. passages uit het Nibelungenlied, zodanig dat veel meer dimensies van het toenmalige denkpatroon zichtbaar en begrijpelijk worden dan een louter literaire, taalkundige of historische analyse zou kunnen opleveren (p. 1-16). De bijdrage van *Max Lüthi* is in feite een aanval op de in de volkskunde al jaren in zwang zijnde tendens de context van liederen, sprookjes, volksverhalen etc. van meer belang te achten dan de tekst. Aangezien deze volgens hem een deel van de context vormt verdient hij alleen daarom al aandacht (17-27). *Leander Petzoldt* schrijft over de fenomenologie en functie van magische elementen in het sprookje; deze elementen voorzien in een menselijke levensbehoefte en zijn daarom naast religie en wetenschap in alle samenlevingen in meerdere of mindere mate te vinden (28-39). De Elisabeth (van Thüringen) -mirakelen, -sagen en -liederen werden door *Peter Assion* aan een bronnenkritisch onderzoek onderworpen (40-61). *Hans Trümper* analyseerde een zestiende-eeuws exemplar-boek, Johannes Gasts 'Virginitas', gecompileerd uit voornamelijk klassieke literatuur ontleend aan Erasmus (62-74). *Robert Wildhaber* geeft voorbeelden van het 'Altersvers' als sagenmotief in West-Europa (75-83). Naast heksen en feeën spelen de zogenaamde 'mooie vrouwen', bovenna-tuurlijke wezens die kwaad aanrichten, in het Hongaarse bijgeloof tot op de huidige dag een rol. De drie soorten vrouwen worden negatief gewaardeerd. Vóór de kerstening bestonden er ook dergelijke wezens met een positief beeld, maar deze zijn door de Kerk geadapteerd en ingebed in de Maria-verering. Over een en ander bericht *Tekla Dömötör* (84-89). *Linda Dégh*, die meedeelt dat zij altijd al, dus ook voordat Röhrich in 1977 opriep daarop meer te letten, op de context uit was, biedt 27 uitgeschreven moppen, opgenomen bij een erkend moppenverteller uit Indiana met achtergrondinformatie en uitvoerige situatieschildering (90-108). *Rolf Wilhelm Brednich*, die ook de inleiding op het Festschrift verzorgde, schrijft over de functie van het lied in het opvoedingssysteem van de Hernhutter-kolonies in Canada, een opvoedingssysteem dat erop uit is volgzame, gehoorzame, onzelfstandig denkende en handelende mensen te kweken die nochtans in deze toestand gelukkig zijn (109-133). *Jürgen Dittmar* becommentarieerde 80 liederen uit een achttiende-eeuws studentenliedhandschrift en voorzag een en ander van een inleiding (134-147). *Waltraud Linder-Beroud* behandelt de verspreiding en populariteit in de Duitse landen van het Roverslied uit Die Räuber van Schiller, met nadruk op de late achttiende en vroege negentiende eeuw (148-161). *Gertraud Meinel*, samensteller van de indrukwekkende lijst van Röhrichs publicaties (371-390), geeft vele voorbeelden van de in volksliederen zo veelvuldig voorkomende plant- en bloem-metaforen en gaat hier en daar nader in op de functionaliteit daarvan (162-174). *Martin Ruch* maakt definitief een eind aan de mythe als zou de Gottschee, een Duitse enclave in Slovenië, een eiland zijn geweest waar de Duitse cultuur onbesmet zou zijn blijven voortbestaan door aan te tonen dat die mythe dank zij vervalsing en omissie van gegevens door diverse volksliedverzamelaars gevormd is tot meerdere eer en glorie van de Duitse natie (175-185). Niet het verschijnsel van het jodelen op zich maar meer het waarom en waarvoor waren aanleiding voor *Barre Toelken* een jodelende Oostenrijkse familie te observeren, hetgeen hem tot de volgende stellingen bracht: restanten van oude gebruiken verdienen als onderzoeksobject niet het odium van minderwaardigheid; een onderzoek op kleine schaal is een beter uitgangspunt dan een op grote schaal omdat de resultaten betrouwbaarder zijn (186-204). *Hannjost Lixfeld* analyseerde liedmateriaal en optredens van een zangerstrio uit Zell (Schwarzwald) dat, gesteund door gemeentelijke cultuurpolitici, tegenover de duizenden toeristen een cultuurbeeld vertoont dat bijna kunstmatig in stand gehouden wordt maar waarin het zelf heilig geloofd (205-224). *Otto Holzappel* beschrijft het

ontstaan van patriottisme en de groei van een nationale en nationalistische mentaliteit in Sleeswijk-Holstein van 1802 tot 1864 aan de hand van liedboekjes uit die jaren (225-234). *Stefaan Top* levert commentaar bij zijn film 'Meen van Eycken, eine Biographie in Liedern', resulterend in de vraag of het maken ervan zinvol is geweest (235-241). Over populaire liedboekjes en -schriften uit Bulgarije, de sociale positie van de Bänkelsänger die ze verkochten en die van het luisterend en kopend publiek, de functie van de boekjes in de woelige decennia na de bevrijding van de Turken in 1878 gaat het artikel van *Klaus en Juliana Roth* (242-257). *Ernst Klusen* analyseerde het ontstaan van liedvarianten bij één zegspersoon, waarmee hij een aanzet wil geven tot een methodologie van de analyse van variantvorming (258-277). Nu wijlen *Leopold Schmidt* geeft voorbeelden van herderssagen uit West-Europa waarin muziekinstrumenten een rol spelen (278-284). Op musicologisch terrein liggen de volgende drie bijdragen: *Hartmut Braun* over gebruik, bewerking en verwerking van volksliederen door Beethoven (285-291), evenzo *Wiegand Stief* over Bartók (292-296) en *Wolfgang Suppan* beschrijft de pogingen van Arabische componisten, in het bijzonder van Takács, Arabische muziek te verklanken volgens de Westeuropese kunstmuziektraditie (297-306). *Barbara James* zocht en vond in achttiende-eeuwse liedteksten, afbeeldingen en gerechtsprotocollen een bevredigende verklaring voor de nog steeds gebruikte aanduiding 'Feger': een vrouw die als straf voor begane ontucht mee moest helpen het stadsvuil op te ruimen. De dubbele moraal van weleer, die vrouwen brandmerkt en mannen vrijuit laat gaan is dus nog niet verdwenen (307-315). *Rainer Wehse* houdt in zekere zin een pleidooi voor de parodie als zelfstandig genre binnen de volkskunde. Hij deelt de parodie in verschillende soorten in en geeft daar vele (aardige) voorbeelden van. Het artikel is mede bedoeld als bijdrage in de analyse en documentatie van een nog te schrijven geschiedenis van de populaire parodie (316-334). *Wolfgang Mieder* volgde in literatuur en op afbeeldingen de traditie van het eeuwenoude gebruik om bij het een voor een uittrekken van bloemblaadjes te kunnen voorspellen of men al dan niet bemind wordt. Naast het voortbestaan, zij het enigszins afgezwakt, tot de dag van vandaag constateerde hij sinds het begin van deze eeuw een aantal veranderingen, omkeringen, parodiëringen en vernieuwingen (335-345). Het getal elf, het 'gekkental', speelt met name bij de carnavalsviering een belangrijke rol. Verklaringen hiervoor (het zou voortgekomen zijn uit de Franse revolutie of uit de Code Civil van Napoleon) zijn nooit afdoende gegeven. *Dietz-Rüdiger Moser* toont aan dat alle verklaringen gezocht en gevonden kunnen worden in de katholieke geloofsleer (346-363). *Michael Belgrader* tenslotte geeft een overzicht van de historie van het zogenaamde Scheibenschlagen (het oudste bewijs daarvan dateert uit de elfde eeuw), van de verschillende spreuken die bij het slaan uitgeroepen worden en een analyse van de recente ervaring van dit gebruik in Breisgau. - M.v.D.

Freckmann, Klaus. *Hausforschung im Dritten Reich.* - Zs. f. Volksk. 78 nr. 2 (1982) p. 169-186.

Twee elkaar beconcurrerende organisaties, de 'Ahnenerbe', onderdeel van de SS, en de 'Arbeitsgemeinschaft für deutsche Volkskunde' hielden zich in de nazitijd bezig met huisonderzoek, voornamelijk in de door de Duitsers veroverde gebieden. Belangrijkste doel daarvan was te bewijzen dat deze gebieden eens Germaans geweest waren en dus rechtmatig bij het Derde Rijk behoorden. De gegevens waarop het artikel van Freckmann gebaseerd is zijn afkomstig uit de literatuur en archiefmateriaal van het Federaal Archief te Koblenz. Het artikel wordt gevolgd door een interview met Bendermacher, die in 1944 en 1945 voor de 'Arbeitsgemeinschaft' onderzoek deed in Noord-Italië en die de bevindingen van Freckmann bevestigt.

Gammon, Vic. *Song, sex, and society in England, 1600-1850.* – Folk Music Journal 4 nr. 3 (1982) p. 208-245.

Dat er in het pre-Victoriaanse Engeland (ca. 1600-1850) een ongecompliceerde sexuele moraal geheerst zou hebben, wordt door de schrijver van dit artikel sterk in twijfel getrokken. Dergelijke denkbeelden ontstaan bijvoorbeeld door het al te serieus nemen van de inhoud van de vele erotisch getinte liedteksten uit deze periode. Met behulp van sociaal-historische en historisch-demografische literatuur geeft hij een minder romantisch beeld van de sociale werkelijkheid van die dagen. Tegen die achtergrond wordt vervolgens geprobeerd het uit die tijd overgeleverde vrijmoedige liefdeslied te begrijpen. De schrijver concludeert, dat liedteksten inderdaad in staat geacht moeten worden om de ongeschreven gedragsregels van een bepaalde maatschappij en tijdsperiode bloot te leggen. Deze teksten moeten dan echter niet zozeer opgevat worden als een spiegel van de heersende mentaliteit, eerder van de overtredingen ervan. Net als in de mop wordt in pikante liederen geëxperimenteerd met de grenzen van het oorbare, maar tasten ze de officiële moraal niet aan.

Grootes, E.K. *De bestudering van populaire literatuur uit de zeventiende eeuw.* – Spektator 12 nr. 1 (1982-83) p. 3-24.

De leescultuur ontstaat in ons land omstreeks de vijftiende en zestiende eeuw. Het leespubliek breidt zich echter pas sterk uit in de tijd van de opkomst van de 'moderne' roman, n.l. de achttiende eeuw. Aan de tussenliggende, minder dynamische, zeventiende eeuw wordt door literatuurhistorici dan ook minder aandacht besteed. Dit geldt vooral voor de populaire (volks-, triviaal-) literatuur. Ten onrechte, betoogt de schrijver van dit artikel, en wijst op vergelijkbaar buitenlands onderzoek dat van dit vermeende onderscheid tussen de zeventiende en achttiende eeuw niets intact laat. Aan de slag dus met het onderzoek van de Nederlandse populaire teksten van deze verwaarloosde periode. Doel daarbij moet zijn, volgens Grootes, het verwerven van inzicht in de functie van de toenmalige productie en consumptie van deze literatuur. En wel binnen de complexe en dynamische communicatieve (zeg maar: sociaal-historische) situatie. Het voornaamste probleem is echter, hoe de gigantische hoeveelheid overgeleverd materiaal te lijf te gaan. Daarop gaat de schrijver van dit artikel uitgebreid in. Ook vertelt hij iets over de aard van zijn op dit moment nog slechts oriënterende werkzaamheden en noemt enkele aspecten van mogelijke toekomstige onderzoeksactiviteiten.

Guerreau, Alain. *Les pèlerinages du Mâconnais. Une structure d'organisation symbolique de l'espace.* – Ethnologie Française 12 nr. 1 (1982) p. 7-30; 2 krt., 10 tab.

Op grond van gegevens in een in 1921 door een plaatselijke onderzoeker geschreven studie stelt de auteur een globale typologie op van de verspreiding van bedevaartsoorden in de Mâconnais in de tweede helft van de negentiende eeuw. Naar parochiekerken trok men voor de genezing van de ziekten van het vee, op een vaste dag in het jaar en in gezelschap. Bedevaartsoorden voor de ziekten van vrouwen en kinderen lagen op veraf gelegen plaatsen; daarheen ging men individueel en niet op een vast tijdstip. Plaatsen waar men genezing zocht voor andere ziekten namen een tussenpositie op deze verdeling in. Vanuit het gezichtspunt van het Franse structuralisme herkent de auteur in dit patroon een zgn. structuur. Hij meent dat de ruimtelijke positie van een bedevaartsoord de aard van de daar gezochte genezing bepaalde. Op grond van de namen van de aan de bedevaartsoorden verbonden heiligen veronderstelt hij dat dit patroon in de twaalfde eeuw vaste vorm kreeg.

Hij erkent dat dit patroon aan historische veranderingen onderhevig moet zijn geweest en wijst ook op de neergang van veel bedevaarten aan het eind van de negentiende eeuw, maar gaat daar verder niet op in.

Gurevič, Aaron J. *Au moyen age: conscience individuelle et image de l'au-delà.* – Annales 37 nr. 2 (1982) p. 255–275.

Gurevič meent dat de studies van Ariès en Chaunu geen volledig beeld kunnen geven van de opvattingen die men in de Middeleeuwen over de dood had, omdat ze de reisverhalen over de andere wereld en de exempla niet als bron benut hebben. Volgens hen was de dood voor de Middeleeuwer een droom die tot de ondergang van de wereld, wanneer de mensheid gezamenlijk geoordeeld zou worden, duurde; ook veronderstelden ze dat het denkbeeld van het individuele oordeel over de mensenziel pas aan het eind van de Middeleeuwen ontstond. Op grond van visioenenliteratuur over bezoeken aan de andere wereld constateert Gurevič al in de achtste eeuw individueel bewustzijn bij de mensen, omdat al uit de vroegste verhalen het geloof spreekt dat van elke sterveling een lijst van zonden en verdiensten werd bijgehouden die direct na de dood in een individueel oordeel over de ziel verrekend zouden worden. De menselijke persoonlijkheid heeft zich niet bij de overgang naar de Renaissance gevormd, maar is inherent aan de Middeleeuwen.

In een woord vooraf onderstreept J. le Goff eveneens het belang van exempla en van visioenen- en reisliteratuur over de andere wereld; hij acht echter de betekenis die Gurevič toekent aan het individu in het Middeleeuwse denken over dood en hiernamaals van minder groot belang.

Gustavsson, Anders. *Folklore in community conflicts. Gossip in a fishing community.* – Arv 35 (1979) p. 49–85; 6 ill.

Gustavsson onderzoekt de verhalen die in een kleine vissersplaats in West-Zweden over een dominee uit de vorige eeuw verteld worden. Ze gaan over het verwaande gedrag van deze man, zijn hebzucht en zijn onzedelijk gedrag tegenover vrouwen. Niet alle dorpsbewoners zijn het met de inhoud van de verhalen eens. Sommigen spreken die tegen, anderen interpreteren de inhoud in gunstige zin. Dit hangt samen met de sociale spanningen in deze gemeenschap. Hierin neemt de strenge dominee een centrale, controlerende positie in. Hij wordt omgeven door een groep loyale gemeenteleden, waarvan de kern gevormd wordt door een groepje vrouwen die als verklikker optreden. Daarnaast bevindt zich een groep gemeenteleden, die minder contact onderhoudt met de dominee. Het is deze groep die de verhalen vertelt. De functie ervan is dat zij hiermee voor zichzelf de overmacht van de dominee en zijn aanhangers neutraliseren en hun gevoel van eigenwaarde verhogen. Dergelijke verhalen ontstaan volgens Gustavsson steeds in situaties waarin openlijke kritiek op een dominante persoon niet mogelijk is.

Gustavsson, Anders. *Ritualised behavior. Some research trends in Scandinavian ethnology and folklore in the 1970s.* – Ethnologia europaea 12 nr. 2 (1981) p. 187–217.

Gustavsson geeft een overzicht van de richtingen en ontwikkelingen binnen de Scandinavische volkskunde in de zeventiger jaren in het bijzonder op het gebied van het onderzoek van traditioneel gedrag. Hij noemt bij de verschillende richtingen de belangrijkste onderzoekers met hun studies. Hij behandelt het onderzoek naar processen (innovaties, regressies, revivals), conflict studies en diachronische studies. Tenslotte doet hij suggesties t.a.v. het

onderzoek in de tachtiger jaren: aandacht blijven houden voor innovaties, meer aandacht voor verschillen in sociale klassen, in sexen, voor minderheden en voor massamedia.

Hinten, Wassilia von. *'Ethnologie de la France'. Ein Situationsbericht.* – Zs. f. Volksk. 78 nr. 2 (1982) p. 246–256.

Von Hinten geeft een overzicht van de huidige stand van het onderzoek in Frankrijk. Na een korte bespreking van het Franse begrip ethnologie en de ontwikkelingen binnen het vak, volgt een opsomming van de verschillende ethnologische instituten in Frankrijk, hun taken en onderzoeksprojecten. Speciale aandacht krijgen de projecten in Plozecet, Aubrac, Char-donneret en Minot.

Honko, Lauri. *Kustaa Vilkuna 1902–1980.* – Ethnologia europaea 12 nr. 2 (1981) 218–223.

In memoriam met geselecteerde bibliografie.

Jonsson, Bengt R. *Dag Strömbäck and Arv.* – Arv 35 (1979) p. 6–12; 1 foto.

In memoriam; korte geschiedenis van het tijdschrift Arv.

Kooi, Jurjen van der. *Schinderhannes en de achtkante boer 2.* – Driemaandelijks Bladen 34 nr. 2 (1982) p. 43–58.

In deel 2 geeft Van der Kooi vijftien teksten (1688 tot 1975) waarin verteld wordt over de Achtkante boer. Hij onderscheidt twee groepen teksten: de oudere uit het gebied Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht met een waarschijnlijk historische kern. De Achtkante boer is daarin een edele rover, sociale rebel. De andere groep bestaat uit jongere teksten uit resp. Waterland, Friesland, Drente, de Achterhoek en de omgeving van Zwolle. In deze versies speelt het motief van de edele rover nauwelijks een rol. Ze vertonen verder weinig onderlinge overeenkomst.

Kooi, Jurjen van der. *Wêrom't Alva Lake – vagina dentata.* – Us Wurk 31 (1982) p. 107–120.

In het handschrift van J.H. Halbertsma komt het verhaal voor over Alva die slechts één keer in zijn leven gelachen zou hebben, namelijk toen een soldaat door het gat van een schutting heen plaste en een vrouw aan de andere kant een snoekebek om zijn penis heensloeg. Van der Kooi gaat na of dit verhaal genetisch verwant is met het vagina dentata-motief dat in het gebied rond de Stille Oceaan voorkomt. Op grond van vele tussenvormen uit diverse delen van de wereld acht hij een dergelijk verband even aannemelijk als de polygenetische verklaring, berustend op typisch mannelijke angstgevoelens.

Kramer, Dieter. *Aspekte der Kulturgeschichte des Tourismus.* – Zs. f. Volksk. 78 nr. 1 (1982) p. 1–13.

Met het beschouwen van het toerisme als een algemeen menselijke behoefte, b.v. als een vlucht uit de dagelijkse werkelijkheid, komt men niet veel verder. Veeleer komt het er op aan de verschillende verschijningsvormen van het toerisme te bepalen en in verband te brengen met algemene maatschappelijke en culturele ontwikkelingen. De auteur illustreert dit standpunt met enkele voorbeelden uit de geschiedenis van het toerisme naar de Alpen in de negentiende en twintigste eeuw.

Kretzenbacher, Leopold. *In memoriam Robert Wildhaber (3. August 1902–16. Juli 1982)*– Oesterr. Zs. f. Volksk. 85 nr. 3 (1982) p. 307–310.

In memoriam.

Krinz, Franz. *Blumen- und Baumschmuck in katholischen Kirchen Westfalens.* – Rhein.-westf. Zs. f. Volksk. 26/27 nrs. 1–4 (1981/82) p. 189–198.

Krins vult de algemeenheden ('Nordwestdeutschland', 'jüngste Zeit' e.d.) in het artikel van Martha Bringemeier (*Baumschmuck in Gotteshaus*, Rhein.-westf. Zeitschr. f. Volksk. 25, 1979/80) voor zover dat mogelijk is in door met behulp van literatuur en in het bijzonder archivalische bronnen als kerkrekeningen, -inventarissen en -kronieken de veranderingen van boom- en bloemversiering in de katholieke kerken van Westfalen vanaf de late middeleeuwen te beschrijven.

Kuntz, Andreas. *Anmerkungen zum Handwerk im Nationalsozialismus.* – Zs. f. Volksk. 78 nr. 2 (1982) p. 187–199.

Hoe belangrijk mythevorming is geweest bij de nazistische machtsvorming toont Andreas Kuntz aan in z'n artikel over de ambachtsliedenorganisaties in het Derde Rijk. Door pseudo-wetenschappelijke literatuur en de introductie van 'ambachtsliedentradities' kreeg de Duitse ambachtsman een vals beeld van de werkelijkheid opgedrongen. Hierdoor was het mogelijk dat de ambachtslieden er toe gebracht werden niet meer voor hun eigen belang op te komen, maar zich te schikken in het nationaal-socialistisch economisch model dat uitging van een op middeleeuwse leest geschoeide standenstaat. Het tegen elkaar uitspelen van de twee in het Derde Rijk bestaande ambachtsliedenorganisaties, het 'deutsche Arbeitsfront' en de 'Reichsstand des deutschen Handwerks' maakte de controle op deze sektor van het sociaal-economische leven nog groter. Tenslotte blijkt dat de in de nazitijd gepropageerde ideeën over ambachtslieden tot in de vijftiger jaren in wetenschappelijke publicaties standgehouden hebben.

Lehmann, Albrecht. *Militär als Forschungsproblem der Volkskunde. Ueberlegungen und einige Ergebnisse.* – Zs. f. Volksk. 78 nr. 2 (1982) p. 230–245.

Het militaire apparaat (en de oorlog) maken onlosmakelijk deel uit van onze cultuur. Toch heeft de volkskunde zich tot nu toe alleen maar beziggehouden met geïsoleerde aspecten van het krijgswezen zoals b.v. soldatenliederen en gebruiken. De mogelijkheid om door een analyse van het militaire apparaat en zijn cultuur tot meer begrip van de algemene culturele ontwikkeling te komen is tot nu toe nauwelijks ontdekt. Zo is nog nooit bestudeerd in hoeverre militaire normen invloed hadden op de volkscultuur en ook niet wat de uitwerking was van bepaalde veranderingsprocessen in de maatschappij op het leger. Lehmann geeft daarbij enkele voorbeelden van concrete vragen waarmee de volkskundige zich in dit verband zou kunnen bezighouden (hoe is het dagelijks leven in de kazerne nu en hoe in de nazitijd etc.). Daarna volgt zijn eigen onderzoek, waarvoor hij de levensverhalen van een aantal Hamburgers tussen de 55 en 65 jaar oud heeft gebruikt. Deze verhalen laten zien hoe groot de invloed is geweest van de diensttijd en vooral van de deelname aan de oorlog en het doden van mensen op het leven van de zegslieden.

Lindow, John. *Swedish legends of buried treasure.* – Journal of American folklore 95 nr. 377 (1982) p. 257–279.

Voor een agrarische maatschappij waarin land en dus rijkdom schaars zijn, zouden verhalen over het vinden van een schat kenmerkend zijn. De functie van de schatsage zou bestaan in het verklaren van rijkdom. In de arme Zweedse plattelandssamenleving komen echter ook verhalen voor over schatten die niet geborgen worden. Deze verhalen zijn volgens de aanhangers van bovengenoemde theorie kenmerkend voor rijke maatschappijen. Lindow verwerpt deze theorie dan ook als ontoereikend en verklaart het voorkomen van beide typen schatsagen in één samenleving als volgt: 1. het begraven en dus ook de incidentele vondst van een schat is een normaal verschijnsel in een maatschappij die nog niet beschikt over banken en kluizen; 2. het feit dat de vondst van de schat gepaard gaat met ongeluk en dat veel schatten niet geborgen kunnen worden verklaart Lindow uit de negatieve houding van de bevolking tegenover snel verworven rijkdom die de status quo van de agrarische gemeenschap verbreekt.

Löfgren, Orvar. *Historical perspectives on Scandinavian peasantries.* – Annual Review of Anthropology 9 (1980) p. 187–215.

De auteur geeft een samenvatting van een honderdtal studies over o.a. ecologische, economische, sociale en culturele veranderingen in Scandinavië van de zeventiende tot en met de negentiende eeuw. Hij laat zien dat nu duidelijk is dat vroegere volkskundige studies over de zgn. traditionele cultuur op het platteland daarvan een vertekend beeld hebben gegeven. In feite wordt alleen de cultuur van de rijke boeren beschreven, zoals die sinds het einde van de achttiende en in de loop van de negentiende eeuw gestalte kreeg. Aan het bestaan van sociale tegenstellingen werd geen aandacht geschonken en veranderingen werden gezien als deel van een proces van desintegratie van het platteland. De auteur wijst er daarentegen op dat het vruchtbaarder is voor het onderzoek deze veranderingen, b.v. economische, te beschouwen als onderdelen van processen op langere termijn, die b.v. al in de zeventiende eeuw begonnen zijn. Verder benadrukt hij de complexiteit en de samenhang van de verschillende maatschappelijke processen, die in verschillende regio's en bij verschillende sociale groeperingen verschillende gevolgen hadden. Alleen met een dergelijke achtergrondkennis is het mogelijk een verklaring te geven voor b.v. de verschillen in de huwelijksgebruiken in Noord- en Zuid-Zweden of voor het ontstaan van een 'burgerlijke' boerencultuur aan het eind van de negentiende eeuw.

Matter, Max. *Regionalismus im Spannungsfeld zwischen Folklorismus und separatistischem Kampf.* – Zs. f. Volksk. 78 nr. 2 (1982) p. 256–261.

Aan de hand van het door Gustafsson uitgegeven boek *Thema: Regionalismus* bespreekt Matter de stand van zaken in de discussie over het 'nieuwe' regionalisme (d.w.z. regionalisme als progressieve bevrijdingsbeweging). Ook komen nog de door Blaschke (*Handbuch der westeuropäischen Regionalbewegungen*) en Elkar (*Europas unruhige Regionen*) samengestelde publicaties aan de orde.

McConnell, Brian. *Urban legends in Fleet Street.* – Folklore 93 nr. 2 (1982) p. 226–228.

McConnell heeft tussen 1957 en 1966 gewerkt op de redactie van de Daily Mirror. Daar werd hij 's avonds veel gebeld door mensen die hem een 'waar gebeurd' verhaal vertelden. Hij vermeldt de zeven meest vertelde verhalen en probeert ze te verklaren.

Mohrmann, Ute. *Marginalien zur Volkskunstforschung.* – Jb. f. Volksk. und Kulturgesch. 25 (1982) p. 53–75.

Mohrmann bespreekt in haar artikel in de eerste plaats de verschillende opvattingen die er in oost en west heersen met betrekking tot de volkskunst en in het bijzonder met betrekking tot de vraag of volkskunst een slechts tot het verleden begrensde fenomeen of juist een aan historische verandering onderhevige en zich steeds weer in nieuwe artistieke uitdrukkingsvormen manifesterende verschijning is. Ze levert kritiek op de westerse wetenschappers, van progressief tot conservatief, maar geeft toe dat ook in de DDR de meningen nog verdeeld zijn. Nadat de sociale, artistieke en ethnische aspecten van de volkskunst aan de orde zijn gekomen wordt tenslotte het huidige volkskunstonderzoek in de DDR behandeld. Volgens Mohrmann is het bestuderen van kunstuitingen van de arbeidende bevolking wel degelijk legitiem. De volkskundige kan een bijdrage leveren tot de beschrijving van de geschiedenis van die kunstuitingen als hij de culturele prestaties van de werkende klassen in een passend historisch, sociaal, ethnisch en regionaal verband ziet en ook let op de verschillende verschijningsvormen, van de folkloristische uitingen, via de prestaties van het proletariaat tot de producten van de huidige vrijetijdsbeoefening.

Molen, S.J. van der. *Aandacht voor het Friese boerenhuis. De geschiedenis van het onderzoek.* – De vrije Fries 62 (1982) p. 81–101.

De aandacht voor het Friese boerenhuis ontstaat in het begin van de negentiende eeuw onder invloed van de Romantiek. De auteur geeft een overzicht van de ontwikkeling van het onderzoek naar het 'oud-Friese boerenhuis' en van de discussies tussen de diverse wetenschappelijke onderzoekers.

Moser, Dietz-Rüdiger. *Nationalsozialistische Fastnachtdeutung. Die Bestreitung der Christlichkeit des Fastnachtfestes als zeitgeschichtliches Phänomen.* – Zs. f. Volksk. 78 nr. 2 (1982) p. 200–219.

De annexatie van de volkskunde door de nationaal-socialisten als een 'völkische Wissenschaft' zal voor het vak een last blijven die pas afgeschud kan worden als het lukt de theoretische concepten uit de nazitijd die ook nog na de val van het Derde Rijk in gebruik bleven, in relatie tot hun politieke doeleinden te bekritisieren. Een van die theoretische concepten is dat carnaval uit een voorchristelijke tijd stamt en aanvankelijk door de kerk zeer fel werd bestreden. Vanaf 1933 werd die voorchristelijke oorsprong door de NSDAP gepropageerd waarbij de achterliggende doelstelling was aan te tonen dat carnaval een zuiver Germaans feest was, vrij van volksvreemde, in dit geval christelijk-joodse, invloeden. De propagandapolitiek van de NSDAP riep weerstanden op bij de kerk. Vooral de Münchense kardinaal Faulhaber stelde zich er tegen teweer en benadrukte de christelijke oorsprong van het carnaval. Ten gevolge van die opstelling konden zijn preken niet meer in druk verschijnen. Het officiële partijstandpunt werd langzamerhand overgenomen door de pers en tenslotte ook door de geschoolde volkskundigen. Tot op de dag van vandaag zijn er wetenschappers die aan de, volgens Moser onjuiste, mening dat carnaval een voorchristelijke oorsprong heeft blijven vasthouden. (Een van die wetenschappers is Hans Moser. Tussen deze twee Mosers is inmiddels, zoals de volgende bespreking laat zien, een heftige discussie aan het ontbranden).

Moser, Hans. *Kritisches zu neuen Hypothesen der Fastnachtforschung.* – Jahrbuch für Volkskunde 5 (1982) p. 9–50.

Sinds 1976 heeft Dietz-Rüdiger Moser een vijftal verspreide artikelen geschreven (een daarvan is aangekondigd in V.B. 8,1 p. 111–112) waarin hij tracht aan te tonen dat de kerk zich sinds de middeleeuwen niet tegen het carnaval heeft verzet, maar er zich juist actief voor inzette en er een middel in zag om de mensen te bekeren. Tijdens het carnaval zou met veel symboliek een zondige wereld worden uitgebeeld, die daarna uitdrukkelijk werd afgezworen. Vooral door de Franciscanen, en daarnaast de Jezuïeten, zou deze betekenis van het carnaval zijn gepropageerd. Tegenwoordig is men zich deze 'theologische' betekenis van het carnaval niet meer bewust. Maar relictten van de daarbij behorende symboliek zijn nog bewaard gebleven. In zijn studies van het hedendaagse carnaval in enkele dorpen in Oostenrijk meent D.-R. Moser die te herkennen in o.a. de carnavalskleding en de in de optocht meegevoerde dierfiguren.

Tegen deze visie op de geschiedenis van het carnaval komt Hans Moser in verzet. Hij meent dat waar vroeger het carnaval werd teruggedleid tot heidense gebruiken, nu opnieuw een continuïteit wordt gezocht, maar dan een christelijke vanaf de middeleeuwen. En ook nu ontbreken daarvoor de bewijzen. Dat Dietz-Rüdiger Moser geen bronnen aanvoert, b.v. uit preken of traktaten van Franciscanen, waaruit deze positieve houding tegenover het carnaval zou blijken, verbaast hem niet, want die zijn er naar zijn mening ook niet. Integendeel. Hans Moser citeert uit enkele preken uit het eind van de zeventiende en het begin van de achttiende eeuw, waarin juist fel stelling wordt genomen tegen het carnaval. De Jezuïeten gaven blijk van dezelfde houding. Ook betwijfelt hij of de opvatting – als die al voorkwam – van het carnaval als een soort godsdienstige oefening ooit zou zijn begrepen door de mensen die het vierden. Gerechtelijke stukken over gedragingen tijdens het carnaval wijzen veeleer in de omgekeerde richting. In een gedetailleerde bespreking van de afzonderlijke artikelen laat de auteur zien dat Moser, in zijn poging zijn theorie te staven, de bronnen die hij aanvoert onjuist interpreteert, op grond van minimale gegevens zeer grote lijnen door de geschiedenis trekt en geen oog heeft voor historische veranderingen en regionale verschillen. In het bijzonder stoort hij zich aan de vèrgaande symbolische interpretatie van het huidige carnaval. Hij meent dat Moser hiermee het onderzoek van het carnaval een stap terug zet.

Neumann, Siegfried. *Schwankliteratur und Volksschwank im 17. Jahrhundert. Quellenkundliche Untersuchungen.* – Jb. f. Vk. und Kulturgesch. 24 (1981) p. 116–151.

Neumann gaat na wat er aan Duitse anecdotenverzamelingen in de zeventiende eeuw bekend is. Deze bestaan voor het grootste deel uit literair gefixeerde verhalen van vroegere verzamelingen. Slechts enkele verzamelaars hebben zelf mondelinge verhalen genoteerd. Hun verzamelingen verschaffen informatie over context en sociale herkomst van de vertellers. Niet de sociaalkritische inhoud (die er wel is), maar de literaire kwaliteit van de verhalen was doorslaggevend voor opname in de verzameling.

Nissen, Peter. *Henri Welters (1839–1887), pionier van de volkskunde in Limburg. Bij de heruitgave van zijn volkskundig werk.* – Veldeke 57 nr. 4 (1982) p. 1–12.

Welters' leven en werken, zijn plaats in het volksverhaalonderzoek en zijn motieven.

Nyman, Åsa. *Mapping of popular beliefs, legends and calendar customs. A survey of the Atlas of Swedish folk culture II including a section from the Atlas maps.* – Arv 35 (1979) p. 87–119; 8 krt.

Overzicht van de werkzaamheden voor de Atlas of Swedish Folk Culture vanaf de jaren dertig, waarbij Nyman ingaat op de eerste experimenten van H. Geijel en A. Campbell, de internationale kontakten, de doelstellingen, de herkomst van het materiaal, de wijze waarop de gegevens in kaart gebracht werden, het doel en de aard van de commentaren, de specifieke omstandigheden waardoor de tradities in Zweden gevormd werden en een aantal voorbeelden van kaarten en commentaren (St. Lucia; slaan met pasen of kerstmis; stelen van melk d.m.v. toverij; watergeesten als leraren van vioolspelers).

Petzoldt, Leander. *Zur Interdependenz von Literatur und Volksdichtung.* – Oesterr. Zs. f. Volksk. 85 nr. 3 (1982) p. 266–276.

Het verhaal over de zoon die na vele jaren terugkeert in het ouderlijk huis waar hij, niet herkend, door zijn ouders om geld wordt vermoord (A Th 939 A), is in de afgelopen eeuwen herhaaldelijk schriftelijk vastgelegd. Het verschijnt o.a. als exempel en als krantebericht, die op hun beurt weer als bron voor literaire bewerkingen dienen (b.v. *Der 24. Februar* van Zacharias Werner) die soms door hun populariteit in straatliederen voortleven.

Plötz, Robert. *Strukturwandel der peregrinatio im Hochmittelalter. Begriff und Komponenten.* – Rhein.-westf. Zs. f. Volksk. 26/27 nr. 1–4 (1981/82) p. 129–151.

Plötz beschrijft de oorzaken die in de elfde en twaalfde eeuw leidden tot de ommezwaai van pelgrimage voor de enkeling naar een vorm van massatoerisme in de late middeleeuwen en de daarmee gepaard gaande verandering van het begrip pelgrim.

Poortinga, Ype. *De Ferteltradysje yn in roomsk boerelaach ut 'e sudwesthoeke fan Fryslan.* – Us Wurk 31 (1982) p. 137–152.

Verslag van een nog lopend onderzoek naar de verhaalschat van een bepaalde familie. Anecdotes en waar gebeurde verhalen zijn het meest vertegenwoordigd.

Reinighaus, Wilfried. *Westfälische Nachbarschaften als soziale Gruppen des Gildetypus. Bemerkungen anlässlich neuer Untersuchungen über Nachbarschaften und Vereine.* – Westfälische Forschungen 31 (1981) [= 1982] p. 124–131.

De auteur gaat in op enkele opmerkingen van Burkhard Schwering in diens recente studie over buurtschappen en schuttersgilden in Ahaus (zie V.B. 8,1 p. 88–90). Deze wees behalve op de overeenkomsten ook op de verschillen tussen beide typen verenigingen. Reinighaus meent dat deze laatste echter wegvallen als men kijkt naar de oorsprong van deze vormen van sociale organisatie. Die ziet hij zelf in de gilden. Hij is zich bewust van de moeilijkheden bij deze redenering en geeft een overzicht van de discussie over dit thema. Hij meent dat men deze echter niet als geëindigd mag beschouwen als gewezen wordt op de niet volledige overeenstemming tussen de kenmerken van gilden en buurtschappen. Verschillen in b.v. de politieke of godsdienstige ontwikkelingen van een plaats of een streek hebben dikwijls geleid tot verschillende vormen van deze organisaties, waardoor men het zicht op de overeenkomsten ten onrechte verliest. Hij illustreert dit standpunt met enkele voorbeelden uit de geschiedenis van buurtschappen in drie plaatsen in het voormalige graafschap Mark in Westfalen.

Remling, Ludwig. *Fastnacht und Gegenreformation in Münster. Diarien, Chroniken und Litterae annuae der Jesuiten als Quellen.* – Jahrbuch für Volkskunde 5 (1982) p. 51–77.

Aan een concreet voorbeeld toetst de auteur de stelling van Dietz-Rüdliger Moser (zie V.B. 8,1 p. 111–112) dat de Jezuïeten positief stonden tegenover het carnaval. Als bronnen gebruikt hij de in het latijn gestelde kronieken, jaarverslagen en dagboeken uit het eind van de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw van het Jezuïetencollege in Münster. In die tijd ging het stadsbestuur zich in toenemende mate verzetten tegen het carnaval en verbood het tenslotte in 1623. Duidelijk blijkt dat de Jezuïeten eveneens afwijzend tegenover het feest stonden. Tegelijk stelden zij er toneeluitvoeringen, godsdienstoefeningen en processies met veel pracht en praal en het veertig-uregebed voor in de plaats. Uit de bronnen blijkt zijdelings dat leden van congregaties hier wel op af kwamen, maar dat de, naar het protestantisme neigende, gilden van ambachts- en kooplieden er een bedreiging inzagen van hun tradities, waaronder het carnaval. De auteur waarschuwt tegen generalisaties op grond van deze conclusies en pleit voor een soortgelijk onderzoek in andere plaatsen. Daarbij zou ook nagegaan kunnen worden of de houding van de Jezuïeten in de loop van de tijd dezelfde bleef of aan verandering onderhevig was. In een bijlage zijn 36 passages betreffende het carnaval uit genoemde bronnen opgenomen.

Roza, Herman H. *Klederdracht in Vlaardingen.* – Historisch Jaarboek Vlaardingen 6 (1982) p. 67–151; 48 ill.

Beschrijving van de traditionele kleding, in het bijzonder die van vrouwen, in Vlaardingen in de achttiende, negentiende en twintigste eeuw. De auteur schenkt daarbij o.a. aandacht aan de veranderingen die zich in de kleding voordeden, aan de verschillen tussen de kleding van de burgerij, de reders en de vissers, aan de gelegheidskleding (b.v. tijdens de rouw) en hij wijst op het ontbreken van verschillen tussen de kleding van de protestanten en de katholieke minderheid. Wel legden de katholieken de klederdracht eerder af dan de protestanten. Aan het eind van het artikel is een korte paragraaf opgenomen over de kleding in Vlaardingerambacht. De auteur heeft gebruik gemaakt van foto's, schilderijen en prenten, van enkele boedelbeschrijvingen uit de achttiende eeuw, van kledingstukken in het Visserijmuseum te Vlaardingen en van herinneringen van inwoners van Vlaardingen.

Rudolph, Wolfgang. *Ein Jahrhundert maritime Volkskunde im Ostsee- und Nordseeraum. Von der Bootskunde zur Erforschung der maritimen Kultur.* – Jb. f. Vk. und Kulturgesch. 24 (1981) p. 168–182.

De vroegste belangstelling voor de maritieme volkskunde in de landen rond de Oost- en Noordzee, die van het einde van de negentiende eeuw dateert, richtte zich in hoofdzaak op de scheepstypen. Van de Duitse en Scandinavische activiteiten op dit gebied geeft Rudolph een overzicht. Pas na de tweede wereldoorlog werd naast de objecten ook de leefwijze van de zeelieden zowel aan boord als thuis in het onderzoek betrokken. Dit illustreert de schrijver alleen met een beschrijving van de Oostduitse werkzaamheden.

Sauermann, Dietmar. *Brautschatzverschreibungen als Quelle für die Veränderungen der bäuerlichen Kultur im 18. Jahrhundert. Das Beispiel Lienen.* – Westfälische Forschungen 29 (1978/79) p. 199–222; 30 tab.

Een aantal eerdere onderzoeken naar de ontwikkeling in de verhoudingen op het platteland van de zeventiende tot de twintigste eeuw hebben aangetoond dat een sociaal-histo-

rische analyse van huwelijkskontrakten belangrijke gegevens oplevert. Sauer mann onderzoekt op basis van ca. 850 huwelijkskontrakten uit Lienen (Westfalen) over de periode 1725-1798 de opkomst en de verbreiding van nieuwe voorwerpen in de bruidsschatten, als bijdrage in de kennis van de veranderingen die zich in de achttiende eeuw in de wooncultuur, de kledinggewoonten en de arbeidswereld van de boerenbevolking hebben voltrokken. Deze huwelijkskontrakten zijn slechts representatief voor de grondgebonden boeren, bovendien zijn voornamelijk die passages in de huwelijkskontrakten bestudeerd waarin de omvang en de inhoud van de bruidswagen bepaald worden. Tot de voorwerpen die nieuw zijn in deze bruidsschatten behoren het opklapbed, de klerenkast, de stoel, gereedschap voor de verwerking van vlas (spinnewiel, haspels enz.), kist en koffer, gelegenheidskleding.

Sauer mann konkludeert dat de samenstelling en grootte van de bruidsschatten in de loop van de achttiende eeuw wezenlijk veranderd is. Ligt begin achttiende eeuw de nadruk op het meegeven van vee en geld en gaven aan de grondheren, vanaf de jaren 1820-1830 wordt het aandeel van bruidswagen en kleding groter, en wordt de uitzet meer en meer aangevuld met nieuwe voorwerpen. Deze nieuwe voorwerpen worden in de eerste plaats door de hoogste laag binnen de boerenstand opgenomen, waarna ook de onderliggende groepen tot overname overgaan. Opmerkelijk is dat de direkt onder de bovenlaag liggende groep boeren enerzijds terughoudender is t.a.v. vernieuwingen, anderzijds juist eerder bepaalde veranderingen doorvoert, waarbij vooral getracht wordt grotere aantallen van een voorwerp in te voeren, terwijl t.a.v. de voorwerpen ook afwijkende voorkeuren getoond worden. Op grond van dit onderzoek naar meegegeven bruidsschatten is echter nog niet te bepalen wanneer nieuwe voorwerpen in de boedel van de boerderijen zijn opgenomen. Daartoe is het noodzakelijk na te gaan op welk tijdstip de afzonderlijke delen van de uitzet overgedragen worden en welke bruidsschatten door wie ontvangen worden.

Schmidt, Leopold. *Der hl. Franz von Assisi in Volksfrömmigkeit und religiöser Volkskunst.* - Österr. Zs. f. Volksk. 85 nr. 2 (1982) p. 69-99.

Schmidt probeert uit alle onderdelen van de Franciscusverering (volksverhalen, votiefbeelden, patronaten, bedevaartselementen, beschilderde meubels) de oorsprong (Middel-eeuwen of uit de tijd van de Contrareformatie) na te gaan.

Schmitt, Jean-Claude. *Les traditions folkloriques dans la culture médiévale. Quelques réflexions de méthode.* - Archives de sciences sociales des religions 52 nr. 1 (1981) p. 5-20.

De auteur signaleert dat in enkele recente studies de zgn. volkscultuur beschouwd wordt als een op zichzelf staand verschijnsel. Zo zien b.v. Maurizio Bertolotti (zie V.B. 8,1 p. 116) en August Nitschke de oorsprong daarvan in de oertijd, meent Claude Gaignebet dat uitingen van deze cultuur beïnvloed worden door de stand van zon en maan en komt volgens Nicole Belmont de volkscultuur voort uit psychologische behoeften. Schmitt wijst er op dat gemeenschappelijk aan deze studies een a-historisch gezichtspunt is. Een onjuiste begripsvorming heeft dit in de hand gewerkt. Een begrip als 'volkscultuur' is een deel van de woordenschat van de kerkelijke en wereldlijke overheden. Het is voor het eerst zichtbaar sinds de middeleeuwen. Toen ontstond als het ware de volkscultuur. Wetenschappelijke onderzoekers horen dit begrip echter niet te gebruiken. Hij illustreert zijn standpunt met twee voorbeelden uit de dertiende eeuw: de overleveringsgeschiedenis van een exemplum over een wonder van St. Dominicus (zie V.B. 8,1 p. 116) en van het verhaal van de reis naar het paradijs (Ath 470). Daaruit blijkt dat sprake is van een voortdurende wisselwerking tussen de cultuur van de geletterden en de ongeletterden. In het onderzoek komt het er op

aan de aard, de mate en het ritme van deze wisselwerking te bepalen. Aan het slot van zijn artikel keert de auteur zich tegen pogingen, zoals onlangs door Robert Muchembled (zie V.B. 7,1 p. 74-77), om dit proces te beschrijven als een rechtlijnige ontwikkeling in de richting van een toenemende onderdrukking door de elite van wat volkscultuur genoemd wordt.

Schmitz, Gerda. *Quellenstudien zum Schützenwesen des Münsterlandes.* – Rhein.-westf. Zs. f. Volksk. 26/27 nr. 1-4 (1981/82) p. 79-116; 9 ill., 2 tab., 1 graf.

Aan de hand van o.a. lijsten van koningen en leden en opgaven van inkomsten en uitgaven, vermeld in het aantekeningenboek van het schuttersgilde van Langenhorst, een dorpje in Münsterland, en van enkele schilden van het koningszilver, geeft de schrijfster een beeld van de ontwikkeling die het gilde doormaakte in de zeventiende, achttiende en negentiende eeuw en plaatst deze summier in een historisch kader. Ze betreft daarbij ook (gepubliceerde) gegevens over schuttersgilden uit de omgeving en wijst op enkele overeenkomsten en verschillen met het gilde van Langenhorst.

Strobach, Hermann. *Folklore-Folklorepflege-Folklorismus. Tendenzen, Probleme und Fragen.* – Jb. f. Volksk. und Kulturgesch. 25 (1982) p. 9-52.

De laatste jaren is de belangstelling voor de volkscultuur in de DDR duidelijk gestegen. Het artikel van Strobach behandelt de vraag hoe men in een socialistisch land met dit verschijnsel moet omgaan. In kapitalistische landen wordt die belangstelling voor de volkscultuur vaak veroorzaakt door b.v. heimwee naar vroeger of wordt de volkscultuur geëxploiteerd ten behoeve van het internationale toerisme. Er is echter ook een andere manier om met de volkscultuur om te gaan. Het overnemen van elementen uit die volkscultuur kan de gevestigde cultuur verrijken en er voor zorgen dat arbeidende mensen in een socialistische maatschappij zich cultureel beter kunnen ontplooien. Het is daarbij niet noodzakelijk dat altijd gestreefd wordt naar authenticiteit. De volkscultuur is immers sinds eeuwen al beïnvloed door de cultuur van de bovenlaag. Belangrijker is dat de culturele erfenis op een levendige, produktieve manier verwerkt wordt.

Vovelle, Michel. *Encore la mort: un peu plus qu'une mode?* – Annales 37 nr. 2 (1982) p. 276-287.

Bespreking van recent verschenen literatuur over de dood, geschreven door historici afkomstig uit Frankrijk, Engeland, Verenigde Staten, Noord- en Zuid-Europa.

Vries, Tity de. *Eigen dracht is fleur en pracht. Geschiedenis van het Friese kostuum.* – De Vrije Fries 62 (1982) p. 53-64.

Beschrijving van de mislukte pogingen tot het invoeren van een nieuwe Friese klederdracht in de jaren vijftig.

Wachs, Eleanor. *The crime-victim narrative as a folkloric genre.* – Journal of the Folklore Institute 19 nr. 1 (1982) p. 17-30.

Verhalen over verkrachtingen en berovingen in New York blijken een stabiele structuur te bezitten. Het accent ligt in de verhalen resp. op het negeren van allerlei verdachte omstandigheden door het slachtoffer, op het apathische gedrag van de omstanders die getuige zijn en

op de trucs van zowel slachtoffers als misdadigers. Opvallend is dat de houding van de vertellers, voor een deel zelf slachtoffers, in de verhalen niet bepaald wordt door de woede tegen de daders maar door een zeker fatalisme. Men heeft pech gehad. Het vertellen van deze verhalen heeft diverse functies. Het biedt de verteller/slachtoffer o.a. gelegenheid zijn psychisch evenwicht te hervinden.

Wijngaarden, W. van. *Buitendams 118. De geschiedenis van een Giessendamse boerderij.* – Historische Vereniging Hardinxveld-Giessendam nr. 6 (1981), 35 p.

Reconstructie van de bouw van een inmiddels gesloopte boerderij en beschrijving van het functioneren van het boerenbedrijf in de Alblasserwaard (o.m. hennep- en veeveelt) in de negentiende en twintigste eeuw. Met talrijke foto's en tekeningen.